

МОЖЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ, ЯКІ З КОМПЕТЕНТНИМИ ОРГАНАМИ ЗАРУБІЖНИХ ДЕРЖАВ ПРОТИДІЮТЬ ЗЛОЧИНАМ ЕКОНОМІЧНОГО СПРЯМУВАННЯ

Исследуются возможности взаимодействия правоохранительных органов Украины с компетентными органами зарубежных стран по противодействию преступлениям экономической направленности.

The author discusses the possibilities of the Ukrainian and foreign authorities in the counteraction to economic criminality.

Участь органів, які забезпечують економічну безпеку держави у процесі міжнародного співробітництва щодо боротьби зі злочинами у сфері економіки, є однією з найважливіших передумов економічної стабільності держави. В умовах політичної та соціальної нестабільності у світі, послаблення ролі міжнародних організацій та контролю з боку правоохоронних органів кожної окремо взятої країни формується підґрунтя для розвитку та інтернаціоналізації міжнародної злочинності. У сучасному світі спостерігається не тільки збільшення кількості фактів порушення законодавства у сфері економіки – унаслідок масштабних збитків, які завдають злочини, пов'язані з незаконною комерційною діяльністю, контрабандою, фальшивомонетництвом, легалізацією (відмиванням) брудних коштів, ухиленням від сплати податків, а й порушується нормальний процес існування суспільства.

Статистичні дані, які формуються Організацією Об'єднаних Націй з 1970 р., свідчать про несприятливий прогноз розвитку економічної злочинності у світі. Серед інших, найбільш динамічними за показниками кількості є злочини економічної спрямованості (до 10–15 % та більше за рік). Набули поширення і нові способи вчинення злочинів з використанням умов, що склалися, та ринкових відносин, що видозмінюються, а також з використанням досягнень сучасних технологій¹. На думку експертів Міжнародного Валютного Фонду, у різноманітних фінансових системах світу «відмивається» від 500 млрд до 1,5 трлн доларів щорічно, що дорівнює 1,5 – 5 % валового національного доходу всіх країн світу². За повідомленням експертів ООН, наслідки великомасштабних махінацій, вчинених за останнє десятиріччя у банківській та фінансовій системах, мали глобальний характер, оскільки порушили інтереси інвесторів з різних країн світу та завдали збитків банківським системам низки країн, що розвиваються³.

Співробітникам правоохоронних органів дедалі частіше доводиться не тільки здійснювати функції щодо протидії економічній злочинності та припинення протиправної діяльності, а й усувати наслідки таких правопорушень, повертати кошти, майно та цінності із зарубіжних країн, що є одним з найскладніших завдань. Проблема ускладнюється слабкістю системи фінансового контролю в Україні та країнах СНД, у яких практично неможливо встановити походження грошових коштів, великі суми перебувають в обігу в готівковій формі.

У 2002 р. Міжнародна організація з протидії відмиванню брудних грошей включила Україну до переліку держав, до яких необхідно застосувати економічні санкції у зв'язку з неприйняттям нею ефективного закону щодо протидії економічній злочинності та відмиванню грошей. Тільки 2 лютого 2006 року, після внесення поправок та доповнень до існуючого національного законодавства, Україну було виключено зі списку країн, за якими здійснюється активний фінансовий моніторинг⁴.

Відповідно до статистичних даних МВС, в Україні у період з 2006 по 2008 р. було зареєстровано: у 2006 р. – 42 606 злочинів економічної спрямованості, з яких – 20 197 злочинів у формі тяжких або особливо тяжких, усього розслідувано – 30 504. У 2007 р. виявлено 42 775 злочинів у сфері економіки, з яких – 18 739 тяжкі або особливо тяжкі, усього розслідувано таких злочинів – 32 563. Загалом за перше півріччя 2008 р. спостерігається позитивна динаміка з виявлення та розкриття злочинів у сфері економіки. Так, за шість місяців 2008 р. виявлено 27 019 злочинів у сфері економіки, у тому числі – 12 501 тяжких або особливо тяжких, із загальної кількості виявлених злочинів у цій сфері розслідувано 18 208. Найбільш характерними для цього виду злочинної діяльності є такі порушення: привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем, фіктивне підприємництво, легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, шахрайство з фінансовими ресурсами, незаконна приватизація державного, комунального майна, незаконні дії щодо приватизаційних паперів, злочини у сфері зовнішньоекономічної діяльності, банківські порушення та злочини у сфері паливно-енергетичного комплексу⁵.

Нині співробітництво правоохоронних органів України перебуває у процесі становлення. Підтримуються нечисленні контакти з ООН, ОБСЄ, ФАТФ, Радою Європи (переважно це участь у проектах із фінансування та організаційної підтримки діяльності українських правоохоронних органів, яка здійснюється у формі конференцій, семінарів, тренінгів). Найбільш ефективна практична взаємодія встановлена з Інтерполом.

Визнаючи високу ступінь шкідливості, яку заподіюють економічні злочини суспільству та світовій фінансовій системі, у складі поліцейського директорату Генерального Секретаріату Інтерполу було сформовано відділ з боротьби з фінансовими та економічними злочинами, що включає в себе також робочу групу FORAC, яка спеціалізується на контролі за доходами, отриманими внаслідок злочинної діяльності. Дослідницька робота групи «Flatwash» спрямована на виявлення підозрілих фінансових операцій та коштів, майна й цінностей, що здобуті злочинним шляхом, також і у країнах СНД.

У деяких державах утворені підрозділи фінансової розвідки, які об'єднані в єдину мережу «Егмонд», що має на меті інтенсифікацію обміну інформацією про економічні злочини, створення єдиної міжнародної бази даних таких злочинів. Головна увага приділяється злочинам у сфері відмивання брудних грошей.

У 1990 р. Інтерпол подав низку пропозицій до країн-учасниць, за якими, з метою оперативної протидії фінансовим злочинам, правоохоронні органи країни повинні повідомляти про будь-які міжнародні банківські операції або перекази грошових коштів на окремо визначену суму, наприклад, такими сумами є: у США – 10 тис. доларів, у Франції – 3 тис. франків, у Японії – 5 млн йен⁶.

Загалом, результати діяльності Інтерполу за 2007 р. демонструють високий рівень ефективності взаємодії, що здійснюється за допомогою цієї організації:

правоохоронними органами країн-учасниць у 2007 році здійснено більш ніж мільйон перевірок за базами даних Інтерполу, проведено більш ніж 10 мільйонів контактів каналами Інтерполу між правоохоронними органами країн світу. У результаті такої взаємодії було затримано 5234 злочинців та осіб, які підозрюються у вчиненні злочинів, що на 23 % більше ніж за попередні роки. Наприклад, у 2006 р. затримано 4259 осіб, у 2005 році – 3545.

Окрім інформаційно-довідкової функції, Інтерпол здійснює також функцію підготовки та навчання кадрів для правоохоронних органів новим технологіям виявлення економічних злочинів. Зокрема, у 2007 році спільними зусиллями Інтерполу та ООН було організовано Всесвітній Конгрес із протидії фінансовій злочинності, у якому взяли участь більш ніж 250 експертів із 60 країн світу, а також міжнародних організацій – Секретної служби США, Національного резервного банку США, Європолу, Європейського офісу з протидії шахрайству та Центрального Європейського банку⁷.

Основні форми двостороннього співробітництва правоохоронних органів України з Інтерполом, на нашу думку, такі: обмін інформацією шляхом направлення та виконання запитів про надання допомоги у проведенні перевірочних дій стосовно юридичних та фізичних осіб, які здійснюють підприємницьку діяльність; взаємодія з питань проведення оперативно-розшукових заходів, узгоджених та скоординованих операцій, спрямованих на попередження, виявлення та припинення економічних злочинів; здійснення координації науково-дослідницької діяльності з питань, які виникають у процесі співробітництва, у тому числі проведення конференцій, семінарів, робочих зустрічей, організація обміну досвідом між співробітниками правоохоронних органів різних країн.

Сучасна система боротьби з економічною злочинністю у результаті свого розвитку закріпила основні правила та принципи взаємодії між компетентними органами країн світу, виробила єдину методику запиту інформації, а також можливий обсяг інформації, що може бути надана. Таким чином, під час оперативно-розшукових заходів та слідчих дій, пов'язаних з розкриттям злочинів у сфері економіки, каналами Інтерполу можна отримувати таку інформацію: офіційні назви комерційних структур (фірм, організацій); дату реєстрації юридичних осіб та суб'єктів підприємницької діяльності в державних органах; юридичну адресу, телефони та інші телекомунікаційні засоби; прізвища та імена керівників таких структур; основні напрями діяльності підприємства; розмір статутного капіталу; відомості про припинення діяльності; відомості кримінального характеру стосовно керівників підприємств⁸.

Статистичні дані свідчать про те, що взаємодія правоохоронних органів України через посередництво НЦБ Інтерполу в Україні із правоохоронними органами зарубіжних країн є надзвичайно ефективною, зокрема, упродовж 2007 р. обмін інформацією та інші форми взаємодії каналами Інтерполу здійснювалися із правоохоронними органами 150 країн світу. Загальна кількість опрацьованих міжнародних запитів, повідомлень, слідчих доручень та інших інформаційних документів становила 45 646, з них за напрямками: розшук осіб за вчинення тяжких злочинів (убивства, розбої, звалтування тощо) – 10 785, злочини економічної спрямованості – 8007, розшук та контрабанда автотранспорту – 7539, підроблення документів – 1832, незаконний обіг наркотичних та психотропних речовин – 1385, майнові злочини – 1342, нелегальна міграція – 1319, розшук осіб, зниклих безвісти – 987, торгівля людьми – 671, тероризм – 283, розшук культурних цінно-

стей – 266, незаконний обіг зброї та вибухівки – 241, розповсюдження дитячої порнографії – 240. Найбільш активна взаємодія відбувалася із правоохоронними органами Німеччини, Чехії, Росії, Франції, Польщі, США, Угорщини, Італії, Австрії, Туреччини, Португалії, Молдови, Великобританії, Словаччини, Іспанії, Литви, Бельгії.

З використанням каналів та можливостей НЦБ Інтерполу України впродовж 2007 р. розшуковано 243 особи, які переховувалися від органів досудового слідства і суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності та розшукувалися правоохоронними органами України і зарубіжних країн, серед яких особи, які розшукувалися за вчинення економічних злочинів.

У взаємодії із правоохоронними органами України та іноземних держав продовжувалися перевірки дотримання законності при здійсненні зовнішньоекономічних операцій. Упродовж року виявлено 86 фактів використання українськими резидентами реквізитів неіснуючих зарубіжних суб'єктів підприємницької діяльності та 56 випадків здійснення ними фіктивних зовнішньоекономічних операцій.

Важливо зазначити, що кількість контактів НЦБ Інтерполу із правоохоронними органами зарубіжних держав збільшується. Тільки за дев'ять місяців 2008 року у процесі взаємодії опрацьовано 30 244 документа (запитів, інформацій, повідомлень, доручень тощо), серед яких 15 772 – матеріали правоохоронних органів України та 14 472 – зарубіжних країн, серед яких за напрямом економічної діяльності – 5017 документів.

Про ефективність міжнародного співробітництва щодо попередження, розкриття та розслідування злочинів свідчать також практичні результати.

За дев'ять місяців 2008 р. з використанням можливостей Інтерполу встановлено 162 злочинця, яких розшукували правоохоронні органи України та зарубіжних країн.

У сфері протидії злочинам економічної спрямованості продовжувалися перевірки зовнішньоекономічної діяльності українських суб'єктів підприємницької діяльності. Так, за результатами цих перевірок встановлено: 36 фактів використання реквізитів неіснуючих зарубіжних суб'єктів підприємницької діяльності; 26 фактів здійснення фіктивних зовнішньоекономічних операцій⁹.

Поряд із досягненнями правоохоронних органів у протидії злочинності, невирішеними залишаються багато проблем, зокрема, щодо екстрадиції (видачі) осіб, які вчинили економічні злочини, з однієї держави до іншої. Наприклад, майже в усіх угодах, укладених Україною, виключені злочини у сфері економічної діяльності або фінансові порушення. Насамперед, це зроблено з метою запобігання зловживань з боку урядів окремих країн, які під виглядом розшуку за вчинення економічних злочинів переслідують особу на політичному, релігійному чи військовому підґрунті. Тому осіб, екстрагованих за вчинення економічних злочинів, можливо перерахувати на пальцях¹⁰.

Також відповідно до проведеного аналізу працівники правоохоронних органів розцінюють можливість здійснення міжнародного співробітництва як неперспективну, як таку, що спричинює недоліки, пов'язані з оформленням відповідних запитів та доручень, які полягають у: невідповідності запитів положенням міжнародного права, зокрема вимога про розкриття інформації, що містить банківську таємницю; відсутність у запитах повних даних, необхідних для виконання такого запиту, адреси, установчих даних осіб, реквізитів об'єктів перевірки, чіткого опи-

су правопорушення; ненадання документів, необхідних для виконання запиту, або їх неповнота; недостовірний переклад запитів.

У зв'язку з цим, на нашу думку, необхідно активізувати діяльність з ефективного використання можливостей НЦБ Інтерполу в Україні правоохоронними органами нашої держави, проводити систематичні навчання співробітників для підвищення їх кваліфікації.

1. *Bennet G. Grimewarps. The Future of Crime in America. Revised and Updated. Anchor Books. New York – London – Toronto – Sydney – Auckland, 1989. – P. 417–428.*
2. *Jean-Francois Thony «Mecanique et geopolitique du blanchiment de l'argent», Rapport Annuel Mondial sur le Systeme Economique et les Strategies (RAMSES), Institut Francais des Relations Internationales, Ed. Dunod, 2003. – P. 4.*
3. *Одиннадцатый конгресс Организации Объединенных Наций по предупреждению преступности и уголовному правосудию. Бангкок 18–25 апреля 2005 года. Пункт 6 предварительной повестки дня. Экономические и финансовые преступления: вызовы устойчивому развитию: Рабочий документ, подготовленный секретариатом. UN Doc. A/CONF.203/7 – С. 10, 12.*
4. *Materials on plenary session of the commission on Money Laundering, 2 February, Financial Action Task Force on Money Laundering., Paris, 02 February 2006.*
5. *Статистична довідка МВС України від 01.08.08.*
6. *Корниенко Н.А. Российские и международные криминалистические учёты. – СПб., 2004. – С. 91–92.*
7. *Interpol's Annual report 2007. – СРО/PWDE, INTERPOL General Secretariat, 2007. – P. 2, 24.*
8. *Душечко Г.О., Некрасов В.А., Мацюк В.Я., Компанієць Д.О. Міжнародний розшук: Теорія та практика: Монографія. – К., 2006. – С. 134.*
9. *Довідка Національного центрального бюро Інтерполу в Україні за 2007 – 2008 роки, МВС України, 2008.*
10. *Дайчман И. Интерпол. Всемирная система борьбы с преступностью. – М., 2003. – С. 129.*

Н. А. ПАНЬКО

ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ОБЛІКУ СПОСОБІВ УЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНІВ В УКРАЇНІ

Рассматриваются проблемные вопросы использования криминального учета способов совершения преступлений в Украине. Анализируется потребность изменения и совершенствования таких учетов, сформулированы положения, которые имеют элементы новизны и заслуживают внимания как с теоретической, так и практической точек зрения.

This paper considers the problematic aspects as to the use of the criminalistic registration of the means of the crime commitment in Ukraine. The author analyzes the necessity of modification and improvement of the registration. On the basis of the previous research considering the issues of the use of the criminalistic registration of the means of the crime commitment, the materials of the investigative practice, the author formulates the provision that includes some new elements and is important from the both theoretical and practical points of view.

Під час розкриття і розслідування злочинів першочергове значення має якість та кількість криміналістично значущої інформації, зокрема інформації про підо-